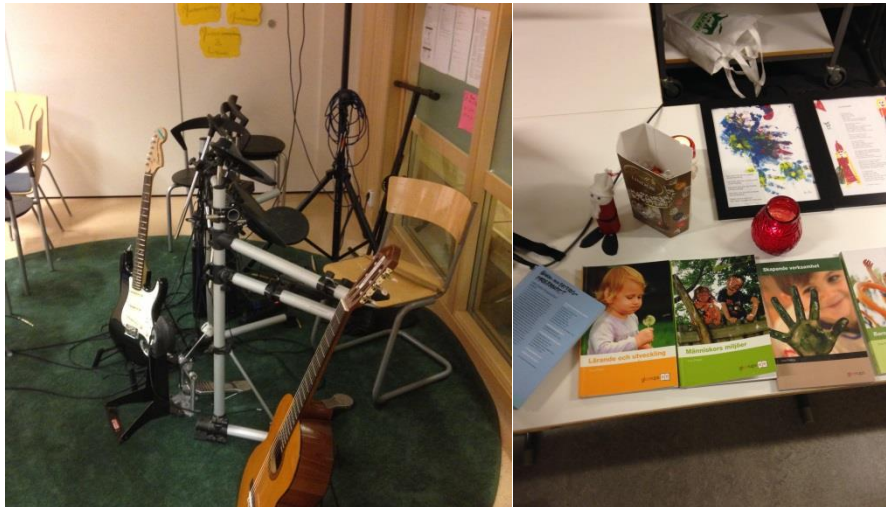

Verslag van LC docentenstage

Stockholm, Zweden

1 december 2014 – 5 december 2014

Jasper van Pelt
14 december 2014
Lelystad

Inhoudsopgave

Inleiding	blz. 3
Algemene gegevens	blz. 4
De instelling, leeractiviteiten en kunsteducatie	blz. 6
Leerervaringen en reflectie op leerdoelen	blz. 14
Aanbevelingen voor het team	blz. 17
Nawoord	blz. 18

Inleiding

Mijn docentenstage is een bijzondere stage geweest. Het is geïntegreerd geweest in een studiebezoek samen met drie collega's van Welzijn en Onderwijs in het kader van kennis inzicht t.b.v. ontwikkeling voor het nieuwe curriculum i.v.m. het nieuwe KD voor PW. Er waren tevens twee personen mee van buiten het ROC die gelieerd zijn aan het Bouwmeesterhuis en een eigen projectbedrijf hebben in het kader van talentontwikkeling.

Het studiebezoek is mede op mijn initiatief met Europese Subsidie van het Erasmus fonds gerealiseerd. Als mede organisator is mijn rol tevens geweest om het programma samen te stellen en contacten te leggen met relevante studieplekken. In totaal heeft de voorbereiding met tussenpozen circa 9 maanden tijd gevergd. De bijzonderheid van de stage heeft een aantal redenen. Het is een verdiepingsstage geweest in Stockholm en omstreken rondom het onderwerp kunsteducatie en ik heb samen met collega's in totaal zeven instellingen bezocht voor mijn research. Het waren instellingen van uiteenlopende en vergelijkbare aard t.o.v. educatie instellingen in Nederland, waardoor ik een goed en compleet beeld heb kunnen krijgen van datgene wat ik mij wenste te weten te komen rondom het onderwerp kunsteducatie. Het doel was om inzicht te krijgen in de kunsteducatie zowel in het curriculum als in de praktijk. Dat is mijns inziens goed gelukt voor wat betreft de instellingen die ik heb bezocht. De instellingen zijn representatief voor de onderwijssituatie in Stockholm. Daarbij is het voor mij inspirerend geweest om te praten, te kijken en mee te doen in een totaal andere werkomgeving in een ander land wat bekend staat als een voorloper van de maatschappelijke-en onderwijsontwikkelingen.

Het stageverslag heb ik als volgt ingedeeld. Eerst worden de gegevens van de instellingen genoemd die betrokken waren bij mijn docentenstage. Vervolgens beschrijf ik in chronologische volgorde de instelling, de leeractiviteiten en de kunsteducatie, als hoofdonderwerp van de docentenstage, zoals dat tot uiting kwam in de instelling. Het doel van deze beschrijving is om een beeld te geven van het inhoudelijke verloop van de week. Vervolgens reflecteer ik op mijn leerervaringen en verwoord mijn gevormde mening hierover. De beschrijving van leerervaring en mening doe ik in de samenhang van het verhaal. Het laatste deel bevat aanbevelingen die logischerwijze voortvloeien uit het voorafgaande. De aanbevelingen die ik voorstel komen terug als een onderdeel van de presentatie voor het Team Welzijn en Onderwijs.

Algemene gegevens

Gegevens docent	
Naam docent:	J.van Pelt
MBO College / team:	MBO college Almere
Telefoon:	036 - 8451714

Gegevens leerbedrijf 1 – Learning company	
Naam leerbedrijf:	Akademi Kringlaskolan
Naam en functie begeleider leerbedrijf:	Sirkka Persson, Directeur
Adres leerbedrijf:	PrastGardsvagen 50
Postcode en woonplaats:	15161, Sodertalje, Sweden
Telefoon:	0046855017151
Emailadres:	Sirkka.Persson@kringlaskolan.se
Verder te noemen " <i>het leerbedrijf</i> "	

Gegevens leerbedrijf 2- Learning company	
Naam leerbedrijf:	Utvecklingslärare Utbildningsförvaltningen, Sjöstadsskolan
Naam en functie begeleider leerbedrijf:	Gunilla Pettersson Berggren,
Adres leerbedrijf:	Hammarby allé 74-76,
Postcode en woonplaats:	120 61 Stockholm, Sweden
Telefoon:	08-508 42 574 , 076-12 42 574
Emailadres:	gunilla.pettersson-berggren@stockholm.se
Verder te noemen " <i>het leerbedrijf</i> "	

Gegevens leerbedrijf 3 - Learning company	
Naam leerbedrijf:	Ross Tensta Gymnasium
Naam en functie begeleider leerbedrijf:	Mårten Hagman Pedagogisk handläggare
Adres leerbedrijf:	Hagstråket 11,
Postcode en woonplaats:	163 63 Spånga, Sweden
Telefoon:	08-508 379 05, mobil 076-129 25 07
Emailadres:	marten.hagman@stockholm.se
Verder te noemen " <i>het leerbedrijf</i> "	

Gegevens leerbedrijf 4. - Learning company	
Naam leerbedrijf:	Cirkus Cirkor
Naam en functie begeleider leerbedrijf:	Clara Norman, Project manager - Pedagogy &
Adres leerbedrijf:	Subtopia
Postcode en woonplaats:	Alby, Stockholm

Telefoon:	Tel: +00 46 8 555 537 36
Emailadres:	clara.norman@cirkor.se
Verder te noemen " <i>het leerbedrijf</i> "	

Gegevens leerbedrijf 5. - Learning company	
Naam leerbedrijf:	Folkshogskola
Naam en functie begeleider leerbedrijf:	Stuart Imeson
Adres leerbedrijf:	Lövholmsvägen 18,
Postcode en woonplaats:	11743 Stockholm
Telefoon:	0046 07-09495978
Emailadres:	stuart.imeson@stadsmissionen.se
Verder te noemen " <i>het leerbedrijf</i> "	

Leerdoelen:
Inzicht krijgen over het omgaan met Kunsteducatie op de te bezoeken instellingen. Om daaromtrent inzicht te krijgen is de volgende hoofdvraag geformuleerd: Hoe is kunsteducatie verankerd in het curriculum en in de praktijk?
Om het inzicht te preciseren zijn de volgende deelvragen voor wat betreft omgaan met kunsteducatie opgesteld. <ul style="list-style-type: none"> - Welke doelen zijn er? - Hoe worden de doelen bereikt? - Wordt kunsteducatie gebruikt voor persoonlijke en professionele ontwikkeling. - Wat is de rol van creativiteit? - Op welke manier is er gelegenheid voor student om te experimenteren en te ontdekken? - Op welke manier wordt het gebruikt in integrale opdrachten?

De instelling, leeractiviteiten en kunsteducatie

Maandag 1 december 2014

Instelling 5: Folkshogskolan in Stockholm – Lilljeholmen

De Folkshogskolan is een volkshogeschool uit de organisatie van City Mission met 400 vrijwilligers. De organisatie helpt bij persoonlijke zaken van mensen om die op de rails te krijgen. Het speelt in op behoefte van mensen die ontstaan vanuit maatschappelijke ontwikkelingen en problemen als die ontstaan. Doelgroepen kunnen zijn, dak- en thuislozen, ouderen, mensen met een psychische stoornissen en jongeren die drop outs zijn of dreigen te raken. Het is een ontmoetingsplek voor mensen. De doelgroep voor mijn docentenstage waren jongeren vanaf 18 jaar. De jongeren zijn allemaal uitgevallen op het reguliere onderwijs traject. Het niveau is gelijk aan het gymnasium in Zweden, dat staat gelijk met het niveau van MBO in Nederland. De volkshogeschool heeft een vergelijkbaar curriculum als het gewone gymnasium in Zweden. De studenten kunnen kiezen uit 2 grote hoofdopleidingen: Science en Arts.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit een informatief gesprek met de studieleider en een vraag gesprek met ongeveer 15 studenten over hun studie en in het bijzonder de rol van kunsteducatie.

Kunst wordt ingezet met twee doelen ten eerste om kunstvaardigheden en expressievaardigheden te vergroten. Dit werd neergezet in een aparte leerlijn. Het tweede doel is om m.b.v. kunst een verbinding te maken met onderwerpen uit de maatschappij zoals het maken van een protestlied. Op die manier wordt kunst vanuit een integrale opdracht benaderd en uitgewerkt. Kunst is daarmee een middel om studenten aan het denken te zetten over maatschappelijke onderwerpen. Tevens is muziek een keuzeprogramma op deze school en werd gebruikt om verbindingen tussen mensen te leggen bij bijeenkomsten. De nadruk lag op beeldende kunst en daarna muziek. Dans, drama en andere kunstvormen werden niet aangeboden.

Dinsdag 2 december 2014

Instelling 3: Ross Tenstra gymnasium in Stockholm

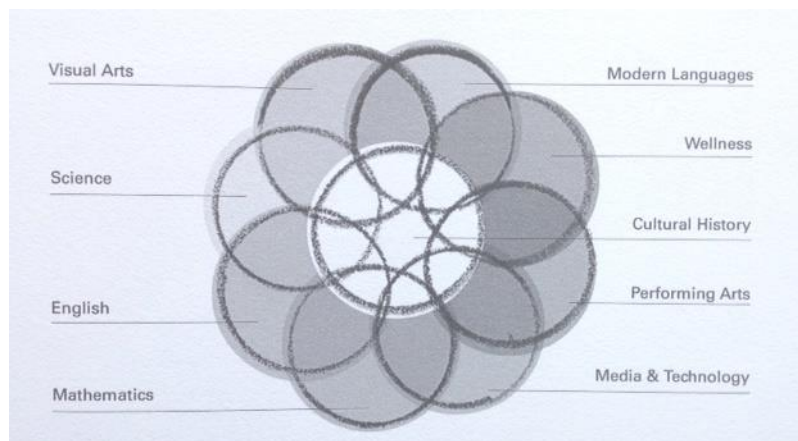
Het Ross Tenstra gymnasium ligt in een buitenwijk ten noord westen van het centrum van Stockholm. Het is vergelijkbaar met een MBO, echter iedereen in Zweden doorloopt het gymnasium. De leeftijden liggen tussen 15 en 19 jaar afhankelijk van wanneer je geboren bent. Op het Ross Tenstra gymnasium zitten 700 studenten. Ze kunnen instromen in 3 hoofdstromingen te weten:

1. Academische gericht – Science en social science
2. Beroepspraktijkgericht- bijv. zorg
3. Nieuwkomers bijv. immigranten.

Het Ross Tenstra gymnasium gaat uit van het Ross Concept afkomstig uit New York. Er is een holistische visie op het mensbeeld. Daarbij is geschiedenis en het lichaam een rode draad in het programma. Er wordt veelal gewerkt vanuit integrale opdrachten.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit een informatief gesprek met de studieleider, een vraaggesprek met de dramadocent en studentencoach en het actief volgen van rondleiding door de school.

Op het Ross Tenstra college werkt men met het Amerikaanse Ross concept waarin performing Arts en visual Arts als pijlers een rol spelen.

Afbeelding thema's van Ross concept.

Performing arts en visual arts komen zowel zelfstandig voor als apart vak maar vooral in combinatie met andere disciplines. De culturele geschiedenis vormt een rode draad in het leerprogramma. In muziek komt dit bijv tot uiting om liederen te onderzoeken en uit te voeren waar men op dat moment in de geschiedenis als thema mee bezig is, zoals de 2^e wereld oorlog of de middeleeuwen. Muziek wordt als zodanig in een context geplaatst en krijgt daarmee voor de leerlingen een betekenis en positie in het geheel. Bij de afdeling verzorging zette men kunst en met name drama in als een instrument voor professionele ontwikkeling. Een voorbeeld daarvan werd gegeven in een integrale opdracht met meerdere lagen. De eerste stap was om in de praktijk het gedrag van verstandelijke gehandicapten te observeren. Hier zat vooraf individueel werk aan vast om vragen te prepareren in samenwerking met de Engelse docent. Na de observatie werd er vervolgens in de groep over gediscussieerd. Dan werd er gekozen voor een verhaal om dit in drama vorm uit te werken en te performen. Het wordt binnen een korte tijdsduur van een week uitgewerkt en uitgevoerd. Naar aanleiding van de uitvoeringen wordt er gediscussieerd en ontstaan er dialogen die worden geleid door de eigen performingsgroep. Als je de hele opdracht bekijkt komen er ethische kwesties aan de orde (find different dilemma's), culturele achtergronden, om vervolgens drama in te zetten en vanuit verhalen te werken, moeten ze die eerst zelf

begrijpen om verder een creatie te maken en daarbij wordt het gekoppeld aan poem reading om de studenten vanuit zelfvertrouwen een stem te geven. Op deze manier wordt kunst (drama) niet zelfstandig gebruikt maar het is geïntegreerd in professionele situaties. Verder gebruikten ze veelal het middel films om opdrachten uit te werken. Men vond film een goed instrument omdat het een interdisciplinaire samenwerking vereist tussen de kunstvormen, zoals beeld, geluid en verhaal. Een voorbeeld daarvan was het verfilmen van een levensboek waarin geschiedenis van 3 generaties aan de orde kwam. Een ander voorbeeld van het gebruik maken van kunst waarbij het gaat om professionele ontwikkeling is te vinden in het programma van gezondheidszorg waarin studenten een hart op een creatieve manier moesten uitbeelden.

Het creatieve hart.

Woensdag 3 december 2014

Instelling 1: Kringlaskolan, Akademi is een school in Sodertalje.

De school staat 2 uur reizen ten zuidwesten van het centrum van Stockholm, vanaf instroom 6 jaar Forskola en vanaf 7 jaar verplicht Forskolaklas tot 15/16 jaar. Klas1 t/m 9: Het leerlingenaantal is 350. Het staat in een verouderde wijk en het is een privat school, hetgeen inhoud dat ze zelf de keuze bepalen hoe ze werken met het curriculum zoals dat is opgelegd door het ministerie van onderwijs. Ze werken met een 5 graden systematiek voor wat betreft het beoordelen. E is het laagste niveau en A het hoogste niveau. In het Arbeidsplan staan de onderwerpen die de leerling moet behalen en daarbij vermeldt van niveau E t/m A aan welke eisen de uitwerking van de opdracht moet voldoen.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit: informatief gesprek met de directeur, het observeren in de Forskolaklass 6 jarigen, terugkoppeling met directeur, rondleiding door school en het bijwonen van lessen van verschillende leerjaren en disciplines, gesprek met muziekdocent en opnieuw terugkoppeling met directeur.

Op de Kringlaskolan zijn van klas 1 t/m 3 geen doelen voor kunsteducatie vanuit het ministerie. Ze krijgen les van dezelfde docenten. Vanaf klas 4 t/m 6 komen er steeds meer vakdocenten. En vanaf 7 t/m 9 zijn er alleen nog vakdocenten. Het aanbod voor wat betreft kunsteducatie is muziek, beeldend (houtbewerking, visuele arts en textiele werkvormen) 1 uur per week. Er is geen dans of drama.

Muzieklokaal Kringlaskolan

Het muziek lokaal was apart gesitueerd van de school en had een uitgebreide outillage zoals 6 microfoons, 4 elektrische gitaren, drumstel, keyboards en een vaste PA installatie. Het was een vaklokaal met een vaste opstelling in een kring. Studenten hadden de opdracht om een lied te maken in tweetallen. Ze hadden de beschikking over Ipads, waarmee ze het programma Garageband konden gebruiken. Het was een opdracht die door de leerlingen op verschillende niveaus kon worden uitgevoerd. De muziekdocent gebruikte voor de beoordeling de 3 puntschaal met criteria omschreven van niveau E t/m A. Er was in de opdracht veel ruimte voor ontdekking, experimenteren en zelfcreatie. Verder zag ik voorbeelden van houtbewerken, textiele werkvormen en arts. De overeenkomst in alle lesopdrachten zat in het geven van opdrachten waarbij er ruimte is voor leerlingen om een eigen niveau de uitwerking te doen en als zodanig daarop beoordeeld wordt. Dit betekent veel ruimte voor zelfcreaties en met behulp van feedback van de docent de opdracht vervolmaken tot een individueel eindresultaat.

Instelling 4: Cirkus Cikor In Alby – Stockholm

Cirkus Cikor is de grootste circusschool in Stockholm. De organisatie heeft zowel een zelfstandig circus als een opleidingscentrum voor circus artiesten maar vooral voor amateurs/jongeren/mensen met verstandelijke en/of lichamelijke beperking. De organisatie

heeft verschillende locaties en probeert het circus in al zijn facetten meer onder de aandacht van de bevolking te brengen.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit een voorgesprek met de docent, het observeren van de les en evaluatie met de docent. Het was een groep van 9 studenten met een verstandelijke beperking.

Bij de les van Cirkus Cikor was er de setting van 9 deelnemers met een verstandelijke beperking. Beperkingen als autisme en gedragsmatige stoornissen kwamen voor. Er waren drie begeleiders aanwezig. In het voorgesprek met de begeleiders bleek dat het de laatste les was voor een presentatie aan ouders. Ze werkten vanuit een thema: mine/yours/ours. Een voorbeeld van de invulling van het thema was de uitvoering met de bal die eerst werd gekoesterd als het ware van jezelf, daarna de bal geven aan de ander en ten slotte de bal delen d.m.v. overgooien in een kleine groep. Er werd in het begin van de les veel gepraat en geïnventariseerd en een ritme oefening gedaan met de groep. De werkmethode was voordoen van de begeleider, nadoen van de deelnemer (mirroring), daarna kreeg de deelnemer, individueel de tijd om verder zelf te ontdekken en te exploreren bijv. een handstand vervolgens kwam de begeleider terug voor feedback. De begeleiders waren constant bezig om de deelnemers aan te moedigen, te troosten, en te complimenteren. De deelnemers werden uitgedaagd om hun eigen grenzen te verleggen zoals letterlijk bijv. steeds langer op een bal lopen en mentaal gezien bijv. het zelfvertrouwen te vergroten.

Trapeze van Cirkus Cikor

Donderdag 4 december

Instelling: Universiteit van Stockholm

De universiteit van biedt opleidingen aan op verschillende niveau's, van Bachelor tot en met Master niveau. Studenten kunnen er terecht na het afronden van het gymnasium.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit een informatief gesprek met de studievoorlichter en het volgen van een rondleiding.

Het onderwerp kunsteducatie is niet specifiek aan de orde geweest. De studievoorlichter gaf meer algemene voorlichting en voorlichtingsfolders mee. Er zijn in de universiteit diverse soorten leerruimtes waar de studenten zelfstandig of in groepsverband kunnen studeren. Zoals kleine ruimtes die men online kan reserveren of grote openbare groepsruimtes en stilte

ruimtes. Ook was er een kantine die gecombineerd werd met studeren, een multifunctionele ruimte derhalve. De rest was juist met een specifieke bestemming van aard.

Te reserveren studieruimte

Kleine hoorcollege zaal

Instelling: Ronninge Gymnasium.

Het Gymnasium staat in het plaatsje Ronninge op 1 ½ uur reizen ten zuidwesten van Stockholm. Het gymnasium heeft 535 studenten en heeft verschillende beroepsrichtingen waaronder kinderopvang en onderwijsassistent/pupils assistent.

Mijn leeractiviteiten bestonden uit: een vraaggesprek met de studieleider en docent, een gesprek met de studenten, het lesmateriaal observeren, rondleiding door de school, terugkoppeling met studieleider en gesprek met de coördinator voor buitenlandse contacten.

Op het Ronninge Gymnasium bieden ze een vergelijkbare opleiding aan als onderwijsassistent. In Zweden noemen ze het Pupils assistent bedoeld om de leerling te assisteren in zijn werkzaamheden. In Nederland is het gebruikelijk om juist de leerkracht te ondersteunen in diens taken t.b.v. de leerling. Er is geen dans of drama in het programma. Beeldend wordt wel aangeboden als aparte leerlijn. Muziek als item is niet of nauwelijks aanwezig. Het wordt wel ingezet in presentaties als middel. De leerlingen werken vanuit een activiteitenboek en krijgen les over betreffende kunstzinnige activiteiten om die professioneel in te zetten in het beroepenveld.

Het creatieve activiteitenboek voor OA.

Vrijdag 5 december 2014

Instelling: Sjöstadsskolan

De instelling Sjöstadsskolan is in een Nederland vergelijkbaar met een brede school. Het biedt opvang en educatie van baby's (kindergarten) tot jongeren van 15/16 jaar. Het ligt in een nieuwe buurt, de school bestaat sinds 2006 en is een openbare school.

De school heeft ook een eigen afdeling en eigen curriculum voor verstandelijk gehandicapten. De afdeling kindergarten werkt volgens de filosofie van Reggio Emilia. Er zijn 80 kinderen in kindergarten, 750 basisschool kinderen en 10 leerlingen met een verstandelijke beperking.

De studieleider geeft aan dat docenten werken met een drie traps methode. .

Stap 1 – testmeeting van de uitgewerkte opdracht.

Stap 2 - observatie van docent van test en aansluitend les/lessen

Stap 3 - resultaat van de les/lessen

Na stap 3 volgt steeds de vragen bij de docent: Wat heeft de leerling nodig? hoe krijg je de leerlingen op een hoger niveau?

Mijn leeractiviteiten bestonden uit een vraaggesprek met de studieleider, een rondleiding en gesprek met de muziekdocent en terugkoppelingsgesprek met de studieleider.

Op de brede school Sjöstadsskolan wordt veel aan kunstzinnige vorming gedaan. Bij de Forskolan werkt men met het concept van Reggio Emilia hetgeen inhoudt dat er veel ruimte is voor onderzoek voor de kinderen in combinatie met allerlei kunstdisciplines. Er staat bijv een piano en elke dag zingt de begeleider liedjes met de groep en veel opdrachten worden gepresenteerd op het presentatiebord.

Forskolanruimte incl. piano en presentatiebord.

Vanaf 6/7 jaar, klas 1 t/m klas 9 krijgen de leerlingen de vakken muziek en beeldend (tekenen, textiel, houtbewerking) 1 uur in de week. Het is een aparte leerlijn waarin learning objectives centraal staan, d.w.z. dat er in de leerlijn kunstzinnige vaardigheden centraal staan. Kunst kan ook geïntegreerd gebruikt worden in een taak, maar dat heeft niet een prioriteit. Er zijn wel specifieke doelen op het gebied van kunst: zoals het gebruik van:

- Camera
- Media
- Computers
- Smartphones

Daarbij is er met name aandacht voor beeldanalyse en het ontwerpen van eigen creaties.

Vanuit de Reggio Emilia gedachte heeft de leeromgeving een pedagogische werking op de leerlingen. Dit vertaalt zich bij Sjostadskolan in de aankleding van het gebouw van creatieve uitingen van de leerlingen zoals in de twee onderstaande foto's.

De creatieve vaklokalen zijn gesitueerd op 1 etage. Er zijn vaklokalen voor houtbewerking, textiel, tekenen en twee muziekl lokalen.

De vaklokalen zijn uitgebreid geoutilleerd in materialen. Het muzieklokaal bevat geen werktafels, er is een U opstelling.

Opstelling van muzieklokaal

In een aangrenzende ruimte is er een muziekstudio waar muziek kan worden ontworpen, gemaakt, opgenomen en beluisterd. De muziekdocent werkt veel met groepsopdrachten te werken waarin ruimte zit voor creativiteit zoals het maken van liedjes en instrumentale muziekstukken. Zingen met de hele klas is een vast onderdeel van de les.

Na schooltijd zijn er basisactiviteiten waarin kunst en sport/spel wordt aangeboden in een vrijblijvende setting.

Leerervaringen en reflectie op leerdoelen

In 2011 is er in Zweden een nieuw curriculum voor het gehele onderwijs ingesteld door het Ministerie. Daarin is meer de nadruk op de Zweedse taal, Rekenen/wiskunde en Engels gelegd. Het gevolg is dat er in de praktijk minder ruimte is het programmeren en uitvoeren van de kunstvakken. Een voorbeeld daarvan is het Ross Tenstra gymnasium, voor 2011 waren er twee muziekdocenten en twee drama docenten aan de school verbonden, dat aantal is heden ten dage gehalveerd. De doelen in het curriculum voor wat betreft kunst zijn breed gesteld. Dit heeft als gevolg dat scholen veel ruimte krijgen om in de educatie hun beoordelingscriteria te formuleren zoals in het A t/m E systeem en daarbij hun eigen weg te kiezen om de doelen te bereiken. Het is wel duidelijk dat kinderen in het algemeen van jongs af aan worden gestimuleerd om met doelen te werken en die te behalen. Men werkte bijv. op de Kringlaskolan al vanaf klas 1 met persoonlijke doelen om een begin te maken van het verantwoordelijkheidsproces over de regie van het eigen leven. Dat vind ik een goed aspect, je ziet dat leerlingen trots zijn op het behalen van hun doelen, het verhoogt het bewustzijns niveau om een prestatie te leveren en na de prestatie is er succeservaring. Ik ben er zeker niet voor om van onderwijs een wedstrijd te maken wie het beste, snelste is etc. Maar juist het consequent van jongs af aan werken met kleine doelen op allerlei vlakken en die naarmate de leeftijd, ervaring en cognitie groeit uit te bouwen, spreekt mij aan omdat de verantwoordelijkheid nemen over het eigen ontwikkelingsproces een realistisch zelfbeeld creëert zodat de student vanuit de reflectie zelf reële doelen en vervolgstappen kan zetten. Voorwaarde is wel dat de docent hieraan appelleert hetgeen inhoudt dat de ontwikkelingsstappen worden gemonitord en besproken met de student

In het Zweedse onderwijs is er veel aandacht voor persoonlijke ontwikkeling van de leerling/student. Wat regelmatig voorkwam in de bezochte scholen is dat er vanuit learning tasks wordt gewerkt met een opdracht die ruimte biedt voor eigen interpretaties en invullingen, bijv. vanuit muziek: maak een liedje in tweetallen, of bijv. vanuit Beeldend vormen: maak een voorwerp van hout wat in gebruik nuttig is. De uitwerking van de opdracht is een vrije keuze en appelleert aan zowel ontwikkeling van technische vaardigheden als ook persoonlijke ontwikkeling zoals het beheersen van het materiaal als samenwerken en ontwikkelen van creativiteit. Vanuit de opdrachten komen derhalve individueel afhankelijke eindresultaten. Deze worden getoetst aan de hand van te voren bekende criteria in vijf niveaus A t/m E. Deze open opdrachtvorm neem ik vanuit deze docentstage mee naar mijn praktijk. Het is wenselijk om op deze manier een opdracht aan te bieden en te laten uitwerken door studenten. Het biedt vooral ruimte voor de student om vanuit een intrinsieke motivatie te werken. Het stimuleert in hoge mate het zelfstandige oplossingsvermogen en het creatief denken en handelen. Ik heb zeker dit soort opdrachten in mijn programma staan zoals het maken van muziekstukken of bewegingsexpressie, maar het maakt mij nog meer bewust van de waarde van creativiteit in de opdracht.

Wat heel goed te gebruiken is en een absolute meerwaarde heeft is de 3 slag methode van Sjostadskolan, zoals ik die beschreven heb op blz. 12. In het voorbeeld dat ik zag was er juist sprake van een gesloten opdracht t.w. teken de potloden en het bakje na. Na het zichtbare resultaat volgde een aantal lessen over het onderwerp, zoals het observeren en specifieke tekenvaardigheden daarna werd dezelfde opdracht nog eens gegeven met een opnieuw zichtbaar resultaat. Vervolgens kwam eigenlijk de belangrijkste stap voor de docent door zichzelf twee vragen te stellen: wat heeft de student nodig om verder te komen? En hoe krijg je de leerling op een hoger vaardigheids-, creatief niveau? Omdat de resultaten duidelijk zijn kun je deze vragen ook gemakkelijk bespreken met je collega's wat een enorme meerwaarde heeft.

Voorbeeld van ontwikkeling in tekeningen in kolumnen onder elkaar met de 3 slag methode

Deze cyclus is heel waardevol zowel voor student als docent, het maakt de beginsituatie, ontwikkelingsstappen en het resultaat duidelijk zichtbaar. Plus daarbij dat het een doorgaand ontwikkelingsproces is wat voor beide partijen helder is. Het geeft de student de mogelijkheid om doelen te stellen en de docent heeft de mogelijkheid om zichtbaar in te spelen op de twee betreffende ontwikkelingsvragen.

Hetzelfde zou ook kunnen in een muziekopdracht waarbij een lied gemaakt dient te worden. Met de 3 slag methode zie ik daarom veel mogelijkheden voor kunsteducatie waar meer met open opdrachten wordt gewerkt. Ontdekkend- en ervaringsgericht leren is veel aan de orde in de kunsteducatie zoals ik dat in elke bezochte instelling heb ondervonden. Creativiteit speelt daarbij een rol in de vorm van uitwerking van opdrachten. Er is relatief veel tijd en ruimte voor de student om te experimenteren en een eigen creatie te realiseren. Echter dit is zeker niet vrijblijvend. Wat nodig is om resultaten te boeken in het ontwikkelingsproces van de student en daarmee een geborgd eindresultaat. Als je kijkt naar de 3 slag methode bij een open opdracht dan kan er vanuit de beginsituatie/test/vooronderzoek gekeken naar de vaardigheden van de student, er volgt gerichte feedback of lessen over het onderwerp en vervolgens wordt het resultaat zichtbaar of hoorbaar. Als de criteria goed en duidelijk gedefinieerd zijn bijv. in een A t/m E systeem dan kan iedereen vanuit zijn ambitie naar eigen cognitief/vaardigheidsniveau worden beoordeeld.

Wat ik zag is dat kunsteducatie in de door mij bezochte scholen het meest gebruikt wordt voor professionele ontwikkeling van de student. In een aparte leerlijn leren studenten specifieke vaardigheden van een kunstdiscipline zodat ze het later in hun professie en op hun stage/werkplek kunnen toepassen. Soms is daarin de scheidslijn tussen professionele ontwikkeling en persoonlijke ontwikkeling niet exact en overlapt het elkaar zoals bijvoorbeeld bij creativiteitsontwikkeling wat je zowel kan inzetten in je professie en als persoon. Een laag dieper zoals het reflecteren op de eindresultaten van kunst voor professionele ontwikkeling zoals in de beschreven drama opdracht op het Ross Tenstra college en bijv. van daaruit persoonlijke leerdoelen opstellen heb ik niet concreet gezien. Toen ik dit opperde aan de docent vond ze dat een goed idee. Dat is ook zeker een stap (van prof naar pers ontw, en vice versa) die ik kan doen in mijn lessen als muziekdocent maar m.i. ook collega's kunnen maken.

Integrale opdrachten waarbij kunst wordt ingezet kwam alleen voor Ross Tenstra collega. Wel wordt het regelmatig genoemd door studenten of docenten als mogelijkheid om een opdracht te verpakken bijv. als presentatievorm in een lied. Het kon dus wel maar er werd niet op gestuurd vanuit de opdracht of vanuit de docent. Vanuit het Ross concept zag ik wel daarin uitwerkingen zoals bijv. het creatieve hart waar vanuit een thema werd gewerkt en de drama opdracht in de uitwerking voor professionele ontwikkeling. Toch vind ik dat ik dat te weinig heb teruggezien evenals een interdisciplinaire samenwerking tussen kunstdisciplines. Met uitzondering van 1 voorbeeld op het Ross Tenstra college heb ik dat verder nergens kunnen terugvinden. Dat is mij wat dat betreft tegen gevallen. In Nederland zijn wat dat betreft verder in de ontwikkeling in van interdisciplinariteit. Met name op HBO's zie je samenwerkingen ontstaan tussen kunstopleidingen zoals in Amsterdam bij de AHK. Ook de master van het AHK waar ik in 2011 tot 2013 studeerde propageert interdisciplinariteit als verrijking. Wat dat betreft liggen er voor ons als Team Welzijn en Onderwijs kansen om interdisciplinair samen werken te ontwikkelen in combinatie met het te vormen nieuwe curriculum. Bijv. naar aanleiding van mijn bezoek aan het Cirkus Cikor besepte ik mij dat Circus een scala aan mogelijkheden biedt aan interdisciplinaire verbinding. De acrobatische les die ik zag bevat elementen van beweging/dans, het vorm geven van de act/beeldend, het presenteren aan publiek/drama en het op muziek zetten/muziek. Tenslotte kun je de hele act filmen als meest interdisciplinaire van zichzelf. Op het Ross Tenstra collega werd daar ook aan gerefereerd, men zag veel interdisciplinaire mogelijkheden in de film. En daar ben ik het mee eens want film bevat van zichzelf veel kunstdisciplines die in elkaar grijpen, ook daar liggen kansen voor een ontwikkeling in het Team Welzijn en Onderwijs.

Als ik naar de hoofdvraag ga voor wat de verankering van kunsteducatie in het curriculum en in de praktijk constateer ik dat beiden in ieder geval aanwezig. Er zijn met name voor het vak beeldend meer specifieke doelen dan voor de performing arts. De doelen zijn ruim opgesteld en scholen kunnen zelf hun invulling daaraan geven. In Nederland werkt men ook met ruime doelen zoals de kerndoelen echter daar zijn op de basisschool via het SLO de doelen juist heel scherp gepreciseerd. In de praktijk zie ik dat beeldend en muziek overal voorkomen. Drama kwam 1 keer voor op het Ross Tenstra en dans als performing art helemaal niet. Beeldend neemt in de praktijk al drie vakken in: Fine arts, textiel en houtbewerking worden los van elkaar gegeven. Vakken worden in een aparte leerlijn weggezet, hebben weinig tot geen verbinding met elkaar in integrale opdrachten behalve in het Ross concept.

Ik ben gecharmeerd geraakt van het Ross concept, een educatie visie dat stamt uit 1991 ontwikkeld door Courtney en Steven J. Ross uit New York. Men werkt thema gericht met als vast kernpunt de culturele geschiedenis. Dit is echter meer dan alleen geschiedenis zoals politieke, economische en sociale elementen maar het bevat ook onderdelen van wetenschap, fine arts en performing arts, Media en technology, mathematiek, welzijn en architectuur. Vanuit een holistische view biedt het kansen om een thema uit te werken vanuit een interdisciplinair perspectief. Deze interdisciplinaire benadering steunt wel sterk op de ontwikkeling van het begrijpen van de vaardigheden en inhoud van elk individuele discipline.

Het werken vanuit een inhoudelijk cultureel geschiedenis thema appelleert sterk aan de kijk op het zelfbeeld en de plaats en positie van de student in de maatschappij. Een sterk punt vind ik dat in dit geheel. Het Ross concept past mijns inziens mooi in de benadering om te gaan werken met leereenheden in het nieuwe curriculum voor PW. Het biedt heel veel kansen voor interdisciplinaire samenwerking waarbij kunsteducatie een belangrijke rol kan spelen in persoonlijke en professionele ontwikkeling.

Aanbevelingen voor team Welzijn en Onderwijs

De aanbevelingen die ik vanuit mijn docentenstage meeneem in mijn presentatie naar het Team Welzijn en onderwijs, vind ik belangrijk en mijns inziens realiseerbaar in de toekomst. Ze zijn in ieder geval in de voorafgaande onderdelen aan de orde geweest. Het is niet alleen gedacht vanuit mijn hoofdonderwerp: kunsteducatie maar zijn aanbevelingen op een breder onderwijs gebied waarin wat mij betreft kunsteducatie voor persoonlijke en professionele ontwikkeling van de student en meer prominente rol gaat krijgen.

1. Kennismaken met Ross concept
  - Holistische view, culturele geschiedenis als kernpunt met veel interdisciplinaire mogelijkheden waarin kunsteducatie een rol speelt, het begrijpen van de monodisciplines blijft voorop staan en komen samen in integrale opdrachten in een leereenheid.
2. Opdrachten waarin ruimte is voor creativiteit voor studenten in combinatie met testlessen/feedback – resultaat.
  - Om meer ruimte te geven voor eigen inbreng en om meer vanuit de motivatie van de studenten te werken zijn opdrachten wenselijk waarbij er ruimte is voor eigen creatief denken en creatief handelen. Voorwaarde is wel dat er een duidelijke inhoudelijke begeleiding is in de vorm van feedback of lessen en dat er voor de student duidelijke beoordelingscriteria zijn op verschillende niveaus.
3. Focus op leeromgeving
  - Het is wenselijk om meer duidelijke functies te geven aan ruimtes, bijv oefenruimtes, stilleruimtes, eetruimtes en overlegruimtes.
  - Het is wenselijk om meer herkenbare uitstraling te hebben als Welzijn en Onderwijs, een inspirerende leeromgeving als pedagoog. Kunst kan een belangrijke rol daarin spelen zoals het tentoonstellen van producten, niet alleen beeldend maar ook filmisch of Engelse/Nederlandse gedichten en last but not least simulatieruimte bijv. een basisschoolklaslokaal waarin producten van project kunnen worden geëtaleerd en gebruikt worden.
  - vaste lokalen met verantwoordelijkheden voor een team. Bijv. een prikbord met actuele informatie in het vaklokaal, docent heeft eigen vakruimte en kan spullen laten staan.
4. Focus op upgrade van know how en outillage van vakdisciplines.
  - Het upgraden van de outillage in het algemeen en van vakdisciplines, bijv. bij muziek lpads met daarop het programma Garageband (know how upgrade)

Muziekstudio

Gereedschap

Textiel (stekkers uit plafond)

Nawoord

De docentenstage heeft voor mij een belangrijke betekenis gehad. Ik heb inspiratie opgedaan, veel kunst educatieve situaties gezien, gesproken met onderwijsgeevenden en gereflecteerd met collega's, maar vooral nieuwe kennis en inzichten opgedaan. Ik heb dat trachten te verwoorden in het verslag. Elke ervaring is er een waarvan ik leer, dat is mij weer eens duidelijk geworden. De kunst voor mij is nu om deze ervaring mee te nemen, te delen en te verzilveren in mijn praktijk. Daarin speel ik natuurlijk een belangrijke rol voor wat betreft mijn eigen invulling van mijn dagelijkse onderwijsgeven, maar ook de collega's en leidinggeevenden zijn belangrijk als ik kijk naar mijn te wensen aanbevelingen. Kortom, onderwijs geven we met z'n allen! Ik ga vanuit mijn enthousiasme de inhoud van dit verslag aan mijn team presenteren. Ik zie daar naar uit.

Tot slot wil ik graag op de eerste plaats mijn mede-organisator en mede-initiator Andrea van Sonsbeek erg bedanken voor haar inbreng en reflecties in de voorbereiding van de studiereis. Vervolgens ook grote dank aan Hieke van der Meulen voor het accorderen van deze docentenstage en Kees van Eyk die Andrea en mij hebben geholpen om wegwijs te maken in de subsidieformulieren. Last but not least een grote pluim voor mijn studiereisgenoten t.w. Adrienne van Hilten, Ingrid van Dijk, Claudia Uenk en Sybille Puttmann die tevens een enorme inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan realiseren van mijn docentenstage! Erg bedankt allemaal voor deze mooie en leerzame ervaring!

Jasper van Pelt
14 december 2014
Lelystad